

Język a kultura

Do cennej Uchwały Walnego Zgromadzenia PAU z dn. 22 marca br. (por. „PAUza Akademicka” 248/2014), zawierającej słuszne oceny i postulaty, które dotyczą kultury języka w naszej komunikacji społecznej, chciałabym dodać parę myśli wiążących się z jej treścią.

Cieszy mnie fakt, że Uchwała ta dotyczy przede wszystkim e t y k i komunikacji: jest w niej mowa o wulgaryzacji wypowiedzi, o lekceważeniu sensu używanych pojęć, co nie tylko wiąże się z bardzo istotną sprawą poziomu intelektualnego tekstów, ale też w mediach często stanowi jedną z technik manipulacyjnych; tekst kończy się apelem o naprawę i u s z l a c h e t n i e n i e wypowiedzi publicznych.

Od wielu lat apeluję o to, aby kulturę języka traktować nie tylko jako naukę stosowaną poświęconą problematyce poprawności, stosowności, ewentualnie też skuteczności perswazyjnej wypowiedzi¹. Język jest istotnym składnikiem k u l t u r y, a dla jakości kultury problemem podstawowym jest m o r a l n o ś ć i związana z nią etyka. Pojawiające się wśród językoznawców sprzeciwy wobec uważania etyki komunikacji werbalnej za część kultury języka wiążą się na ogół z przywiązaniem do właściwej (nie tylko) strukturalizmowi zasadzie traktowania językoznawstwa jako nauki, której przedmiotem jest, jak pisał de Saussure, „język rozpatrywany sam w sobie”. Często też podłożem tego sprzeciwu bywa ogólna niechęć wobec interdyscyplinarności.

Tymczasem powiązanie językoznawstwa z psychologią, filozofią, kulturoznawstwem, socjologią pozwala coraz pełniej rozumieć rolę języka (wraz z całym jego aksjologicznym i emocjonalnym nacechowaniem), jaką on pełni nie tylko w komunikacji, ale także w m y ś l e n i u, w inicjacji uczuć, w b u d o w a n i u t o ż s a m o ś c i jednostek i zbiorowości ludzkich.

Od czasu pojawienia się znanych książek Orwella i Klemperera problem zakłamywania prawdy oraz braku uszanowania godności każdego, także „innego” człowieka

stał się – również w Polsce – przedmiotem uwagi licznych humanistów, w tym wielu językoznawców. Ich wypowiedzi stanowią w rzeczywistości istotną część kultury języka, niestety na ogół zawarte są tylko w wydawnictwach naukowych lub w każdym razie w tekstach należących do kultury elitarnej. Manipulacja, agresja językowa, kłamstwo, brak szacunku dla każdego człowieka, obok zwykłego obycia językowego, są niestety zbyt słabo obecne w podręcznikach kultury języka, w poradnikach, w różnego typu popularyzacji w mediach oraz – co może najważniejsze – w edukacji młodego pokolenia: domowej, szkolnej, wspólnotowej (np. harcerskiej).

Ostatnio słuchałam w radio sprawozdania wysokich urzędników naszych instytucji zajmujących się kulturą z działalności tych instytucji w ciągu ostatnich 10 lat. Podkreślając wagę kultury dla funkcjonowania społeczeństwa oraz dla kształtowania (modnego dziś) tzw. „kapitału ludzkiego”, wspomnieli oni jeden zaledwie składnik moralności społecznej, tj. tolerancję. Mimo ciągłych utyskiwań w mediach na nieuczciwość, korupcję, zakłamanie polityków, różnego typu brutalne gry przedwyborcze – a ostatnio opartą na kłamstwie „wojnę informacyjną” Putina – nie widać ani wśród rządzących, ani w samym społeczeństwie przejawów poczucia potrzeby poważnego – nie tylko opartego na prawie – przeciwdziałania tego rodzaju zjawiskom. Tymczasem wydaje się oczywiste, że ten publicznie uwidaczniany stan także naszej moralności społecznej, w dużej części dotyczący zachowań językowych, wymaga przede wszystkim silnej interwencji edukacyjno-wychowawczej – z udziałem s z e r o k o r o z u m i a n e j kultury języka czy raczej kultury słowa.

Wysiłek wkładany w promowane przez PAU u s z l a c h e t n i a n i e naszej komunikacji językowej ma głęboki sens dla kultury polskiej, dla wszelkich grup społecznych – i dla każdego z nas. Dla c z ł o w i e k a.

JADWIGA PUZYWINA

członek czynny PAU

¹ W moich pracach, w których szczególny nacisk kładę na etykę komunikacji językowej, posługuję się dla określenia tej części językoznawstwa stosowanego nazwą *kultura słowa* zamiast *szerzej* stosowanej, ale zakresowo ograniczonej – *kultura języka*.